

Orasul Aici-Acolo (MARIUCA STANCIU)

La prima vedere, neasteptata si fascinanta carte de memorii a lui Leon Volovici De la Iasi la Ierusalim si inapoi * pare sa se inscrie in acel gen al literaturii memorialistice provocata de intrebarile unui interlocutor mai mult sau mai putin inocent. Automat, poate, gandul ma duce la aparitia, nu cu mult timp in urma, a la fel de revelatoarelor aduceri aminte astfel induse de dialogul dintre Moshe Idel si Sorin Antohi1 . Dar, de aceasta data, nu ne aflam in cazul unui duplex. Filozoful clujean Sandu Frunza directioneaza unilateral roadele dialogului prin curiozitatea sincera si, uneori, printr-o anumita inocenta nedisimulata a intrebarilor pe care le pune lui Leon Volovici. El vrea sa afle si sa inteleaga o lume care si-a impletit cursul cu a sa, atat de apropiata incat pare bine cunoscuta, dar care, la o privire mai atenta, se dovedeste a fi un cocon ascuns in matasea opaca a unor vechi si mai noi etichete ideologizante, idei preconceptuate, stereotipuri si locuri comune ale mentalului, devenite "adevaruri" greu de zdruncinat. Este vorba de lumea evreilor romani, acolo, in Iasiul atat de emblematic pentru ea, si aici , unde le este sorgintea si unde foarte multi s-au intors, in orasul luminii, care se vrea Orasul Pacii - Ierusalim.

Titlul cartii lui Leon Volovici pare sa marcheze destinul unui evreu roman, iesean in primul rand. Intre autor si orasul care, pana la al doilea razboi mondial, a cunoscut cea mai mare concentratie de populatie evreiasca din Romania si unde numarul bisericilor il intrecea cu putin pe cel al sinagogilor, s-au tesut legaturi indisolubile. Unele dintre ele au sapat rani adanci, de nevindecat: grozavia pogromului din dogoritorul iunie 1941, despre care i s-a povestit mai tarziu copilului Leon, prea mic atunci sa poata intelege, si trairea razboiului care, la sase ani, poate lasa semne de nesters. Altele refac traseul spre Copoul Universitatii iesene si spre biblioteca de la poalele lui.

Decis sa se alature, in 1984, familiei din Israel, mai ales din cauza atmosferei sordide din Romania ceausista, careia i se adauga lipsa oricarei perspective, Leon Volovici incepe, la o varsta cand dezradacinarea se cicatrizeaza greu, capitolul ierusalimitean al vietii sale. Cercetator al Holocaustului si al antisemitismului modern, intai la Yad Vashem, memorial, arhiva, institut de cercetare, muzeu si loc de reculegere in memoria milioanele de victime si a prea putinilor lor salvatori, apoi la Universitatea Ebraica, pare legitim ca perspectiva din care Leon Volovici va privi de acum orasul si tara natala sa sufere schimbari de tonalitate. Tocmai rezultatele preocuparilor sale academice, ca si multi dintre oaspetii romani ai Cercului Cultural din Ierusalim, gazduit de biblioteca Cinematecii din oras, marturisesc contrariul. Dupa 1989, Leon Volovici este un oaspete frecvent nu numai al Iasului, ci si al

Bucurestiului si Clujului, asumandu-si nobila sarcina de a descoperi studentilor sai, romani de aceasta data, istoria evreilor din Romania.

Daca traseul Iasi-Ierusalim si retur se dovedeste linear in timp, fara volute, limitele geograficului par sa se fluidizeze intr-un spatiu personal. Nu numai peisajul colinar al geografiei reale infrateste toposurile, in lumea Iasi-Ierusalim-Iasi, in orasul Aici-Acolo, sosirea si plecarea se golesc de sens, iar lumina, sunetele si miresmele moldave se contopesc cu aerul tare, mirosurile iuti ale pinilor si chiparosilor, dangatul clopotelor in prag de seara si, mai ales, inimitabilul halou auriu ce invaluieste Orasul Pacii. Plasticitatea evocarilor este remarcabila. Targu-Cucului copilariei imprumuta culorile si tusa lui Chagall. Vitebskul s-a mutat la Iasi. Pe stradutele cartierului evreiesc, cu pravalii modeste, maidane unde se invata fotbal, dar si scoli si sinagogi, isi poarta pasii aceiasi oameni, graiul si gandurile le sunt aceleasi. Evocarea mamei (Mainile) si a tatalui (Cum se face o potcoava) in schitele unite generic sub titlul Scrisori din Ierusalim, care urmeaza dialogului cu Sandu Frunza, este facuta in caldele tonuri sepia ale fotografiilor de epoca. Mainile mamei, ocrotind flacara lumanarilor aprinse vineri seara in intampinarea Sabatului, mainile tatalui, potcovarul, batatorite de dogoarea fierului incandescent si de gerul iernilor, sunt unice pentru fiu, dar le intalnim in aceleasi gesturi la Iasi, ca si in Kasrilifca lui Shalom Alehem.

Iasiul ceausist este monocrom. Cenusiul inghetat al disperarii se intersecteaza cu tusa plata a lipsei de orizont. Cel mai greu de suportat este capitularea in fata politicii cinice de dezumanizare sistematizata. Totul se reduce la lupta pentru supravietuire in sensul ei cel mai crud. Daca in relatarea cosmarului kafkian al cozii la lapte, al carei capat a ajuns la usa apartamentului autorului, mizeria cotidiana este salvata de nota de umor rasu-plansu: "si m-am gandit in vis: oh, ce bine, nu mai trebuie sa alerg, eu sunt la coada!" (p. 106), plansul deznadajduit al tanarului universitar in fata caruia "se termina" laptele si este silit sa se intoarca acasa cu sticlele goale ramane fara replica. Acesta este plansul maximei neputinte.

La fel de cinica este si subtila recrutare a cadrelor de nadejde ale sistemului. Elevul din Bivolari, sarac, dar deosebit de inteligent, ajutat material de Leon Volovici si de alti profesori din sat in primii sai ani de scoala, devine o victima sigura. Setea de invatatura, originea modesta si lipsa de mijloace, iata combinatia perfecta pentru un candidat la cariera de ofiter de Securitate. Din pacate, 1989 nu este anul unei despartiri transante a apelor. Colajul caleidoscopic al Romaniei incercand cu greu sa iasa din deriva comunista cuprinde si scene lucrate in tusa groasa a disimularii neghioabe. Evocatoare in acest sens este ultima "scrisoare" de la Ierusalim, O intamplare cu «imaginea» si morala ei, care traseaza portretul robot al "istoricului de partid", responsabil cu imaginea tarii peste hotare, lansand, chiar si in 1996, teze desprinse din agenda defunctului Institut de Istorie a Partidului.

Amintirile si evocarile curg fara zguri resentimentare, care, omeneste, ar fi de inteles. Aici este meritul echilibrului deosebit dovedit de Leon Volovici si al

extraordinarei sale puteri de retinere, uneori greu de acceptat, alteori parand sa se confunde cu lasitatea. Nimic nu este mai departe de asa ceva. Locuri, evenimente si oameni sunt privite cu o adanca intelegere, care in niciun caz nu trebuie confundata cu iertarea. Astfel, nesansa de a petrece o lunga convalescenta in acelasi salon de sanatoriu cu un fost sef de cuib legionar, caruia numai ura ii mai ostoia cumplite suferinti, este transformata intr-o experienta inedita. Curiozitatea de a fi "cunoscut un legionar, pe viu" este "mai mare decat disconfortul" si, poate, decat repulsia. Ascultandu-i noapte de noapte marturisirile, uneori greu de suportat tocmai din cauza antisemitismului visceral care rabufnea din ele, Leon Volovici se intreaba cum ar reactiona celalalt daca ar sti ca se adreseaza unui evreu: "Cred ca i-as fi provocat o mare suferinta, cum si-ar fi continuat el confesiunile nocturne, chiar asa sa decada si sa se confeseze unui evreu?" (p. 78).

Nici in anii studentiei tanarul Leon nu a reactionat brutal in fata unei remarce antisemite, care, recunoaste el, a ramas fara raspuns, pentru ca "nu am replica si nici nu am sau nu aveam impulsul de a-l pune la punct pe cel care ma jignea, intentionat sau nu, pe tema asta" (p. 79). Dezarmanta este si remarca unei colege de facultate, admirata de departe: "Mai, Leon, tu stii ca eu la inceputul anului nu te-am putut suferi? Am crezut ca esti jidan" (p. 69). Cuvintele fetei provoaca, vizibil, doar stanjeneala celor din jur.

Ceea ce, in momentul luarii deciziei, a fost simtit ca o necesara stramutare se dovedeste a fi o neasteptata deschidere spre o lume nicicand ignorata, dar, pana atunci, trecuta oarecum cu vederea. La fel ca multi dintre coreligionarii sai originari din Romania, Leon Volovici si-a privit evreitatea ca pe o problema personala, un dat ce tine de biografie. In Israel, insa, el face un salt aparent irealizabil. Istoricul literaturii romane, cercetatorul care a contribuit la unul dintre cele mai prestigioase instrumente de referinta in domeniu, Dictionarul literaturii romane de la origini pana la 1900 (Ed. Academiei, 1979), isi schimba subiectul investigatiei si, odata cu el, preocuparile. Studiarea Holocaustului se dovedeste a fi, in acelasi timp, o coborare in durerosul trecut recent al poporului evreu si o vigilenta punere sub microscop a prezentului prin tot ce reprezinta complexul de atitudini al semenilor nostri fata de cea mai abominabila pagina din istoria omenirii.

In cele din urma, tocmai pastrarea aceleiasi afinitati fata de cultura romana ca inaintea momentului revenirii in tara sa - Israel - il salveaza pe Leon Volovici, cel care priveste doua lumi, cea romana si cea israeliana, deopotriva dinlauntru si dinafara lor, de suferintele comune emigrantului: nostalgia locului de bastina, incremenit intr-un timp mitic al "zilelor bune" si resentimentul celui silit sa-si remodeleze destinul dupa valori straine. Leon alege balansul intre aici/Ierusalim si acolo/Iasi, desi, la fel de bine, termenii se pot inversa. El devine locuitorul unei cetati personale, Aici-Acolo, populata cu prieteni de aici si de acolo, cu studenti neinhibati si avizi de cunoastere, unde se simte pulsul dezbatelor, pe care si le doreste sine ira et studio, precum si izul cernelii inca proaspete al cartilor scoase de bunele edituri. Este locul unde isi primeste, cu un vesnic zambet bun in coltul gurii, oaspeti de acolo

ajunsi aici, fara sa aiba importanta daca unii se simt entuziasmati si altii incrancenati ca sunt siliti sa-si revizuiasca bagajul de cunoasteri si sentimente in lumina de aur a epifaniei ierusalimitene.

* Leon Volovici, De la Iasi la Ierusalim si inapoi: pornind de la un dialog cu Sandu Frunza, Bucuresti, Ideea Europeana, 2007, 236 p.

1. Sorin Antohi in dialog cu Moshe Idel, Ceea ce ne uneste; istorii, biografii, idei, Iasi, Polirom, 2006, 243 p.